

ББК 83.3Ук
Ф 54

Рекомендовано до друку вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України 26 лютого 2014 року, протокол №92.

"Філософсько-педагогічні погляди Т. Г. Шевченка і сучасність", наукова конференція (2014 ; Львів).

Матеріали наукової конференції "Філософсько-педагогічні погляди Т. Г. Шевченка і сучасність", 5 бер. 2014 р. [Текст]. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 162 с.
Бібліогр. в кінці ст.

Розглянуто життєвий і творчий шлях видатного українського поета, письменника, художника, пророка, громадського та політичного діяча, фольклориста, етнографа Тараса Григоровича Шевченка, наукові пошуки на ниві шевченкознавства, висвітлено його філософсько-педагогічні погляди у контексті сучасності, наголошено на засади використання його творчої спадщини у вихованні та навчанні учнівської молоді.

Для науковців і педагогів-практиків професійно-технічних і вищих навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної освіти, усіх, хто не байдужий до творчості Т. Г. Шевченка.

Рецензенти:

Кашуба Марія Василівна – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, доктор філософських наук, професор;

Сікорський Петро Іванович – провідний науковий співробітник відділу природничо-математичних дисциплін Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія: *Васянович Григорій Петрович* – в. о. директора Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (*голова*); *Вдович Світлана Михайлівна* – в. о. вченого секретаря Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*упорядник, відповідальний секретар*); *Камінецький Ярослав Григорович* – провідний науковий співробітник Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПН України; *Кашуба Марія Василівна* – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, доктор філософських наук, професор; *Литвин Андрій Вікторович* – в. о. завідувача відділу професійно-практичної підготовки Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Людкевич Марія Йосипівна* – заступник голови Львівської організації Національної спілки письменників України; *Сікорський Петро Іванович* – провідний науковий співробітник відділу природничо-математичних дисциплін Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

ISBN 978-966-665-930-2

© Львівський науково-практичний центр
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України, 2014

Зміст

Розділ І. Тарас Григорович Шевченко – видатна постать української культури

<i>Юлія Грибкова, Марія Кашуба</i> Творчість Тараса Шевченка в контексті романтичної іронії	7
<i>Лідія Сліпчишин</i> Розмірковування з приводу феномена Тараса Шевченка	14
<i>Лариса Руденко, Андрій Литвин</i> Майстер пензля з поетичною душою	18
<i>Тетяна Якимович</i> Техніка гравюри у художній спадщині Т. Шевченка	27
<i>Віталій Литвин, Оксана Литвин</i> Архітектура сільської хати у творчості Тараса Шевченка	30
<i>Олена Будник</i> Кохання в житті Тараса Шевченка	35
<i>Олександр Музальов</i> Т. Г. Шевченко як активний діяч Кирило-Мефодіївського братства	42
<i>Ярослав Камінецький</i> Тарас Шевченко у Львові	44
<i>Лариса Кубська</i> “Борітеся – поборете, вам Бог помагає” – життєве кредо Т. Шевченка	47
<i>Віктор Процюк</i> Історичні та суспільні аспекти Національної премії імені Тараса Шевченка	50
<i>Богдан Токар</i> Про безцінний шедевр польської шевченкіани	52
<i>Мар'яна Богдадюк</i> Актуальність ідей творчої спадщини Т. Г. Шевченка	54

1. *Бовсунівська Т.* Феномен українського романтизму. – Ч. 2. : Естетика / *Т. Бовсунівська.* – К., 1998. – 109 с.
2. *Габитова Р. М.* Філософія німецького романтизму (Гельдерлін, Шлейєрмахер) / *Р. М. Габитова.* – М. : Наука, 1989. – 161 с.
3. *Габитова Р. М.* Філософія німецького романтизму (Фр. Шлегель, Новалис) / *Р. М. Габитова.* – М. : Наука, 1978. – 288 с.
4. Мислителі німецького Романтизму / Упор., вступна ст., коментарі *Л. Рудницький, О. Феюсов.* – Івано-Франківськ : “Лілея-НВ”, 2003. – 588 с.
5. *Шевченко Т.* Кобзар / *Тарас Шевченко.* – К. : Дніпро, 1976. – 575 с.
6. *Шлегель Ф.* Естетика. Філософія. Критика / *Ф. Шлегель.* – В 2-х т. / Вступ. ст., пер. с нем. *Ю. П. Попова;* примеч. *А. В. Михайлова* и *Ю. П. Попова.* – М. : Искусство, 1983. – Т. 1. – 479 с.; Т. 2. – 448 с.

Лідія Сліпчинши

РОЗМІРКОВУВАННЯ З ПРИВОДУ ФЕНОМЕНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У багатьох народів є герої національної культури: в українців – Тарас Шевченко, у поляків – Адам Міцкевич, у росіян – Олександр Пушкін, у грузинів – Шота Руставелі. Цей перелік можна і далі продовжувати. Проте в жодного народу його герой не займає почесного місця поряд з іконами, як Тарас Шевченко в українських родинах. Вишнв цієї особистості на свідомість українців настільки великий, що його називають і Пророком, і голосом народу, і духовним батьком нації. Для багатьох людей він є мірилом людської гідності та національної ідентичності, масштабом оцінки людяності та гуманізму.

Феномен Т. Шевченка полягає в тому, що: через силу поезії він здійснив справді далекосяжний вишнв на культурне і політичне життя в Україні, на національний рух у ХІХ столітті; об'єктивував резонанс власної здатності стати речником народу з емоціями, сподіваннями й історичним досвідом народу; живучи на чужині в Петербурзі, своєю творчістю запровадив моду на Україну; здобув європейську освіту, проживав у європейському середовищі, що дало йому можливість реконструювати українську історію і перетворити її на якісні мистецькі тексти.

Літературну творчість Т. Шевченко розпочав у добу тогочасного напрямку в українській літературі – романтизму. Упродовж наступних десятиліть його твори здобули широку популярність завдяки звичним і розповсюдженим формам народної творчості та романтичної поезії, сповнених актуальної тематики. Ці твори і до цього часу захоплюють своєю актуальністю й образністю. Особливість мови поета полягає в тому, що мовні засоби передавали основну ознаку його обдарованостей – барвіста й образ-

на мова, яка брнннть. Такий ефект досягався вихоплюванням окремих частин цілого і яскравою їх подачею з використанням доцільного спрощення, спрямованості та енергійного мазка. За рахунок високого рівня узагальнення, уцілювання, метафоричності та специфічності розкриття змісту поезії вдавалося викликати в людей емоції, почуття, запалювати ідеями.

Сьогодні дослідники в творчості Т. Шевченка виділяють такі напрями: романтичні; поезія, замішана на народній творчості, яка розвивалася завдяки постичним експериментуванням; постичний огляд минулого і майбутнього України (що мало особливу актуальність у переддень революції 1905 і 1917 років); філософські погляди на уявлення про світ і місце людини в ньому, які передавав через мову, образи і стили.

Розглядаючи тему Весвіту і місця людини в ньому, поет оперує категоріями, серед яких найчастіше зустрічаються Бог, Господь, Христос, Ісус. З психологічної точки зору тематика найбільш уживаних слів свідчить про наявність певної якості в людині. У цьому контексті, якщо мова пересніана словами, що пов'язуються з поняттям Бога, вона мала б бути вірулочою, відправляти молитви, відвідувати церковні відправи. Ю. Шевельов зазначає: "Вряди-годи його Бог теж може бути об'єктом молитви, але куди частіше він є об'єкт філософської аналізи, першопричина світового порядку (отже, і непорядку), суть і прояв універсального сства, одночасно космічного й людського, синонім законів існування". І продовжує пояснення вже іншими словами: "Це Той чи Те, що створило Весвіт і людство, визначило норми буття, воно – верховна сила й закон, що передіришує хід подій, що перебуває понад ними, але одночасно закладає в кожному з них зерно здійсненості існування в ній самій і залежно від неї" [5, с. 132-133]. Тому, ймовірно, Т. Шевченко вважав, що у Весвіті існує певна дуальність Бога – Бог і анти-Бог. Одна частина Бога пов'язувалась із космічним тоталітаризмом, уособленням якого є імперія (зокрема Російська імперія) й офіційна Церква; друга частина – справжній Бог, пов'язаний зі встановленням основ світопорядку, гармонією в суспільстві. Як відбувається боротьба між Богом і анти-Богом, так і в поезії Т. Шевченка зустрічаються суперечності, коли поєднуються несолучні риси: то молитися, то не молитися Богу; Бог і всеосяжна любов, і жорстока помста і т. ін. Така боротьба суперечностей є і у Весвіті, і на Землі, і в суспільстві. У процесі боротьби особливе місце займає Христос як подання Бога і Людини. Його божість полягає в тому, що він частина Весвіту, а людськість – що він живий, уособлює найсуттєвіше в людині, але в той же час є недосконалою людиною, яка страждає в муках.

На основі природної основи характеру разом із дозріванням особистості як особливості істоти розгортається його культурний елемент. Культурноорієнтована частина характеру – це мислительна діяльність, спрямована на засвоєння різноманітних ідей та цінностей, що ґрунтуються на морально-етичних засадах. Через поодинокі чи генералізовані засоби, властиві діяльності, істота має

можливість розгорнути свою людськість у двох напрямках: індивідуальному й інтегрованому, тобто коли відбувається взаємопроникнення всезагального і конкретно-індивідуального. Ступінь переваги одного з напрямів впливає на рівень самовиявів людини зі світом. Як підкреслює І. Манюха, цей рівень стверджує людину як культурно-історичну особистість, “здатну здійснювати індивідуалізовані за змістом, формуючі впливи на розгортання загальнолюдської історії, культурно-історичного процесу в цілому” [3, с. 316]. Творення образу будь-якої етимології потребує індивідуального творчого напруження всіх співвідношень людини зі світом, актуалізації тих ідей, смислів та ідеалів, що наповнюють їх змістом. Водночас мистецьке відтворення світу через художній образ є своєрідним способом перетворення явищ світу, впливаючи на “розвиток соціальних і навіть історичних процесів” [3, с. 312].

Багатогранна природа мислення Т. Шевченка пояснює його специфічність як митця. Перевага мистецьких обдарованостей, метафоричне мислення сформували особливий художній Всесвіт поета, який є великою мірою символічним і закодованим. У моделі цього Всесвіту можна виділити зовнішню структуру, в якій проглядається сфера соціального, виражена в поезії через літературний стиль – романтизм і глибинні структури. Відстань між зовнішньою структурою і глибинним ядром визначається формами і видами самовираження поета. Як в полюбдарованій особистості його самовияв був різноманітний: поезія, проза, епістолярна спадщина – українською і російською мовами; образотворче мистецтво (малюнки, офорти, картини); музична виконавча майстерність. Щоб зрозуміти, на якій основі поет перетворився в “голос народу”, необхідно звернутися до особливостей його психологічного світу та їх об’єктивізації.

Як зазначає Г. Грабович, у Т. Шевченка був присутній дуалізм, наче в ньому співіснували дві особистості, які відрізнялися емоційними й інтелектуальними формами виявлення. Перша особистість пристосована до тодішньої реальності, послуговується цінностями даного суспільства. Через мистецтво ця особистість дистанціюється від загального сприйняття ситуації оточуючими і намагається осмислити роль простої людини, митця в Україні часів Російської імперії [1, с. 16]. Красномовними у цьому контексті є його повісті “Художник” і “Музикант”.

Після звільнення поет проводив активне життя молодого людини зі світськими й інтелектуальними контактами, відвідуваннями літературних салонів, театрів та опери. Т. Шевченко проводив життя такого собі денді, як назвав поета Ю. Макаров (автор документально-біографічного фільму “Мій Шевченко”) в одному з інтерв’ю газеті “Поступ”. У цьому фільмі зроблено спробу нового трактування творчості поета крізь призму життя тодішньої культури Європи. Він також осучаснив відому фразу Є. Онуха про поета: “Шевченко став модним брендом не лише зараз, він був таким і тоді” [2, с. 4].

В іншій особистості, закоріненій у самому центрі його Его, переважає емоційний початок, який об’єктивується через абсолютизацію почуттів і

напружене емоційне сприймання дійсності. У цій дійсності все сприймається дуально: добро – зло, пророк (мученик) – жертва, священня – буденне, старість – дигнітство.... Роль другої особистості, на думку Г. Грабовича, настільки велика, що бунтарська особистість поета “оживлює цей світ настільки, що з наслідками цього оживлення масмо справу і сьогодні” [1, с. 19]. Постає слушне питання про те, який же механізм вишвибу? Через ключові універсальні символи, які є в його творах. Цими символами пронизана вся модель художнього Всесвіту поета. Справжня природа цього світу полягає у взаємному переході мотивів і героїв між зовнішніми і внутрішніми шарами Всесвіту: від оповідної поезії до глибинного, символічного ядра зі своїм кодом. На думку поета, найбільша правда може бути виявлена в колективній думці народу, вона є трансцендентна, як і метафори – слово, воля, правда, і може бути тільки сприйнята і відчута як одкровення.

У своїй творчості Т. Шевченко порушив проблему розвитку національної свідомості та гідності, яка є актуальною і сьогодні. Її корінь знаходиться всередині, в “ушкодженій свідомості, по суті, у втраті національної пам’яті та гідності, що приводить до самоомани” [1, с. 47]. Наближення до глибинних структур поетового Всесвіту поглядається з його прагненням знайти справжнє значення явища, яким би воно не було: забутим, спотвореним чи прихованим. Тому у віршах можна прослідкувати, як розкривається приховане значення через розвиток дії та образи, наприклад, у фіналі “Великого льоху”: *Так малий льох у Суботіві / Москва розкопала! / Великого ж того льоху / Ще її не дошукалась.*

В останні роки після заслання в поезії Т. Шевченка стався фундаментальні зрушення, які характеризуються переходом до універсальних вимірів реальності мовою архетипів і символів, що свідчить про зростаюче його міленарне бачення (бачення виходу в особливому типі спасительства). “Він і не селянин, і не дворянин, він не може повернутися до свого минулого, ні забути, ні заперечити його. Тому він обирає роль посередника, роль поета-пророка, який не є селянином, та, однак, репрезентує духовні цінності й виступає глантасм ідеальної спільноти. ... В підрунті цієї ситуації лежить його повне ототожнення себе з Україною” [1, с. 154-155].

У житті поета 1860 рік був переломним. У тематичці, до якої він завжди звертався, з’явилися нові нюанси, особливо стосовно смерті – від смерті як невблагинного косаря до жартівливо-сумного ставлення до неї [4, с. 73]. Зміна аспектів ставлення до життя і смерті – це ключ вершинної творчості поета. Перехід від деструктивного до гармонійного стилю відбувся одночасно зі зміною настрою, який відображався у зміні поетичних форм. Як зазначає Ю. Шевельов, поет переглянув, передумав, переосмислив всі теми і проблеми попередніх років, наслідком чого була “відмова від зовнішнього ефекту, зосередження дії на внутрішньому світі й духовних цінностях людини; особливе відчуття вселенської злагоди, душевна рівновага, злиття зі Всесвітом в ідеальній гармонії” [4, с. 74]. Це був час відмови від чужих впливів і повернення до самого себе.

Сьогодні є значна кількість людей, які намагаються шану народу до Т. Шевченка звести на рівень шароварщини, мотивуючи це тим, що А. Шевченка – футболіста – у світі знають більше, як Т. Шевченка – поета. Аргументом у цій ситуації може бути лише найпростіший тест на визначення загальнокультурного рівня людини – відповідь на запитання: “Чи мав Ваш співбесідник хоч якусь гуманітарну освіту?”.

1. *Грабонович Г.* Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / *Г. Грабонович*; пер. З англ. *С. Павличко*. – К.: Рад. Письменник, 1991. – 212 с.
2. *Макаров Ю.* Юрій Макаров: “Шевченко – це модно”: [інтерв'ю з Ю. Макаровим] / спілкувалася Н. Свиданко // *Поступ.* – 2002. – 15 березня. – С. 4–5.
3. *Маноха І. П.* Психологія потаємного “Я”: монографія / *І. П. Маноха*. – К.: Поліграфкінга, 2001. – 448 с.
4. *Шевельов Ю.* 1860 рік у творчості Тараса Шевченка / Ю. Шевельов // *Вибрані праці: У 2 кн.* – Кн. II: Літературознавство / упоряд. *І. Дзюба*. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім “Кисво-Могиллянська академія”, 2009. – С. 58–85.
5. *Шевельов Ю.* Микола Гє і Тарас Шевченко: мистець у відмінному контексті / Ю. Шевельов // *Вибрані праці: У 2 кн.* – Кн. II: Літературознавство / упоряд. *І. Дзюба*. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім “Кисво-Могиллянська академія”, 2009. – С. 110–142.

Лариса Руденко, Андрій Литвин

МАЙСТЕР ПЕНЗЛЯ З ПОЕТИЧНОЮ ДУШЕЮ

*“Він був сином мужика – і став володарем у царстві духа.
Він був кріпаком – і став вельетнем у царстві людської культури”.*

І. Франко

Тарас Григорович Шевченко – великий поет і видатний художник, що з найбільшою повнотою відобразив у своїй творчості духовне багатство рідного народу, його волелюбство і силу, красу та мудрість, думи і прагнення. Кріпацький син, що могутністю свого генія і надлюдськими зусиллями піднявся до вершин світової культури, Тарас Шевченко викликав захоплення і щирі любов у своїх сучасників і сьогодні дивує нас широтою поглядів і потужним впливом на розвиток багатьох царин української культури, а головне – становлення національної самоідентичності. Творча спадщина Шевченка – яскрава сторінка українського мистецтва. Вільнолюбні тенденції, що почали виявлятися в літературі й живописі України кінця XVIII – початку XIX ст., постали в його доробку як сформований напрям, естетична програма. Це було зумовлено тим, що Шевченко глибоко знав народне життя, умів знаходити в ньому суттєве і характерне, а також мав рідкісний дар найвлуч-